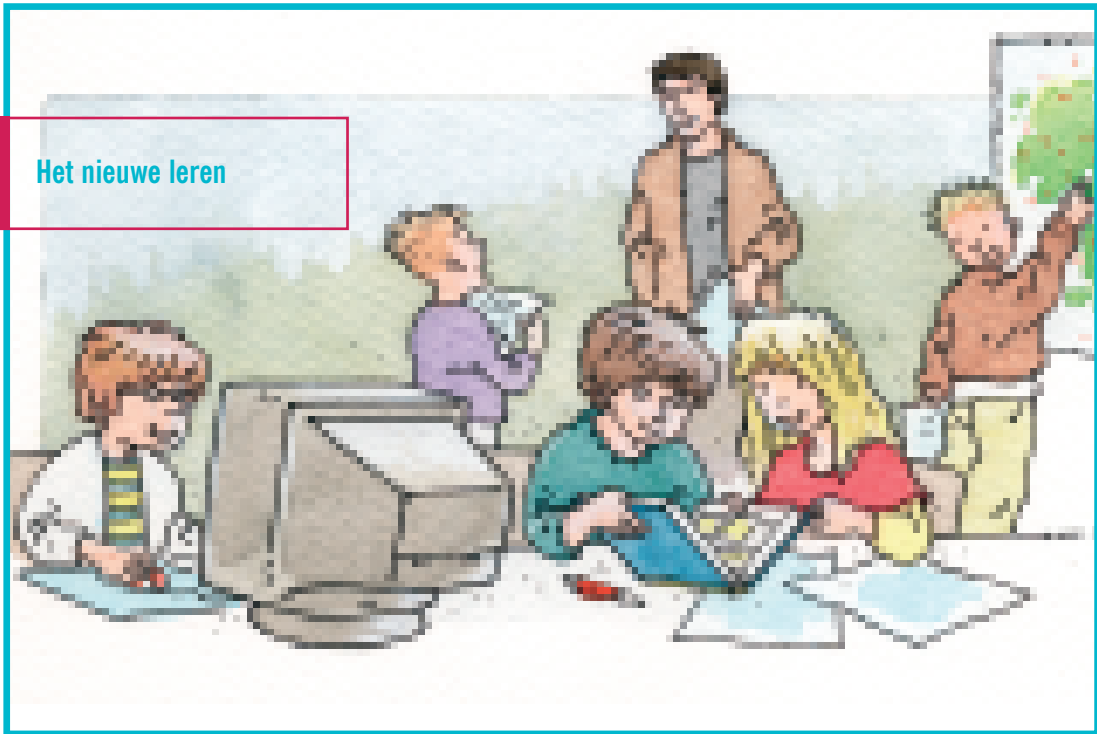

Het nieuwe leren

Het nieuwe leren

Het nieuwe leren is een verzamelwoord voor allerlei initiatieven om leren van mensen te verbeteren en te veranderen. Velen vinden het een hype die door gebrek aan scherpste weinig te bieden heeft. Maar dat is misschien een misverstand.

Als het om het nieuwe leren gaat, bevinden we ons misschien nog in een fase van experimenteren en herdefiniëren. Het is opmerkelijk dat het begrip 'het nieuwe leren' op allerlei plaatsen gelijktijdig opduikt. Niet alleen in het onderwijs, maar ook binnen bedrijven of de overheid. Dat doet eerder denken aan een eerste fase van een proces van geleidelijke conceptuele verscherping dan aan een tijdelijke hype. In het onderwijs hebben altijd allerlei ideeën bestaan over hoe leren anders en beter kon. Denk aan de reformpedagogen in de vorige eeuw. Maar dat zijn altijd vrij op zichzelf staande bewegingen geweest. Achter het nieuwe leren ligt volgens ons een ingrijpende maatschappelijke verandering, die het ook algemene betekenis geeft. Tegelijkertijd is in de

afgelopen jaren onze kennis over leren en ontwikkelen toegenomen onder andere door de opkomst van het onderzoek naar de werking van de hersenen. Het nieuwe leren heeft alles te maken met die maatschappelijke en wetenschappelijke ontwikkelingen. De sterke koppeling van 'leren' aan 'school' en aan 'onderwijs' staat ter discussie. Leren doe je 24 uur per dag en een leven lang.

WAAR KOMT HET VANDAAN?

Wij noemen drie ontwikkelingen die we in dit kader relevant vinden: (1) de zachte en informele kennis die mensen opdoen door ervaring, maar die moeilijk in woorden is uit te drukken, wordt meer gewaardeerd; (2) toenemende onzekerheid en

afbrokkelend vertrouwen in politieke systemen vormen een bron van 'weerstandsgroepen' waardoor burgers zich gaan afkeren van traditionele nationale instellingen; (3) de leraar heeft al lang niet meer het monopolie op kennis want de nieuwe media zorgen ervoor dat informatie en opvattingen via beeld en geluid overal en altijd op een interactieve wijze beschikbaar zijn. Die open samenleving en de daarbij behorende kennis- en diensteneconomie vraagt van mensen dat ze zich daarin kunnen bewegen en hun talenten ontwikkelen: kritische, zelfstandige, flexibele en verantwoordelijke burgers die een leven lang leren.

WAAROP IS HET GESTOELD?

Naast deze maatschappelijke ontwikkelingen zijn er ook wetenschappelijke ontwikkelingen die een nieuw zicht bieden op het leren van kinderen (en van leraren). Het nieuwe leren is voor een belangrijk deel gebaseerd op constructivistische stromingen binnen de leerpsychologie. Daarin wordt de leerling beschouwd als iemand die actief kennis en inzicht construeert in interactie met zijn of haar omgeving. Nieuwe informatie wordt gekoppeld aan kennis die al aanwezig is en zo ontstaat er bij iedere leerling een unieke interpretatie van de werkelijkheid. Leraren worden gezien als coaches die dit proces stimuleren en ondersteunen. Leren moet daarom in een rijke leeromgeving plaatsvinden, een omgeving die is ontleend aan de werkelijkheid. Er wordt gewerkt vanuit betekenisvolle gehelen naar delen en niet andersom. Op drie punten die voor het nieuwe leren van belang zijn gaan we nog wat verder in: leren als een sociaal proces; dat leren altijd is gesitueerd in een context; en het belang van reflectie en zelfregulatie bij het leren.

Leren als sociaal proces

Denk- en leerprocessen spelen zich niet puur af in het hoofd, maar verlopen in voortdurende interactie met de omgeving. De dialoog speelt daarin een belangrijke rol. In een samenleving kunnen mensen met elkaar communiceren omdat ze tot op zekere hoogte dezelfde betekenissen hanteren. Dit proces van samen de werkelijkheid betekenis geven (co-constructie) vormt een belangrijk aangrijppingspunt voor het organiseren van leerprocessen. Door situaties te creëren waarbij als het ware voortuitgelopen wordt op inzichten van leerlingen en waarbij verschillende invalshoeken aan de orde komen, kan het proces van begripsvorming geïntensiveerd worden. Medeleerlingen spelen een belangrijke rol in dat proces. Leren is dus een individueel én een sociaal proces. Bij het 'oude' leren stonden vooral individuele en cognitieve perspectieven op leren centraal, terwijl er bij het nieuwe leren meer aandacht is voor motivationele en sociale processen.

Leren in een context

Leren speelt zich altijd af in een specifieke context. Kennis is in die zin situatiegebonden, dat wil zeggen onlosmakelijk verbonden met de situatie waarin deze kennis verworven en gebruikt wordt. In traditionele schoolse contexten is het veel lastiger om het denken en het doen aan elkaar te koppelen. Bij het nieuwe leren speelt het begrip 'transfer' een belangrijke rol. Dan gaat het om het kunnen toepassen in nieuwe situaties van wat eerder in andere situaties geleerd werd. Kennis wordt in elke situatie opnieuw gemaakt en krijgt pas betekenis in de context van toepassing. Daarmee wordt het vermogen om wat eerder geleerd werd in steeds weer nieuwe situaties te kunnen toepassen steeds belangrijker. Van toepassingen in sterk verwante situaties, wordt geleidelijk aan toegewerkt naar toepassingen die steeds meer verschillen van de situatie waarin de kennis oorspronkelijk werd ontwikkeld. Het is daarom nodig om een variëteit aan leercontexten te ontwerpen.

Reflectie en zelfregulatie

Bij het nieuwe leren gaat het niet alleen over nieuwe vormen, maar ook over nieuwe inhoud. Het gaat om betekenisvolle competenties, maar ook om metacognitieve vaardigheden. Zelfregulatie, het leren reguleren

van het eigen leerproces, staat bij dat laatste centraal. Voor zelfregulatie moeten specifieke leer- en denkvaardigheden verworven worden en daarnaast moet de leerling stapsgewijs de mogelijkheid krijgen om zelf zijn leren te sturen en beslissingen te nemen over het eigen leerproces. Stapsgewijze ontwikkeling van zelfregulatie in combinatie met reguliere instructie en begeleiding levert de beste resultaten. Het is een groot misverstand dat bij het nieuwe leren kinderen 'doen waar ze zin in hebben' en dat de leraar een *laissez faire*-houding kan aannemen. Dat houdt in dat de vaardigheden die geleerd moeten worden, moeten worden voorgedaan (gemodelleerd) én dat er expliciete reflectie op deze vaardigheden voor zelfsturing plaatsvindt.

Enigszins schematisch en slechts bedoeld om een 'beweging' aan te duiden, kan het oude en het nieuwe leren naast elkaar worden geplaatst (zie onder). Het 'oude leren' wordt daarmee niet overboord gezet; het kan in situaties die gericht zijn op kennisoverdracht, specifieke leerdoelen en het inoefenen van vaardigheden-zonder-meer, nog steeds werken.

VERDER ONTWIKKELEN

Om tot verdere verscherping en invulling te komen van het nieuwe leren schetsen we in deze bijdrage enkele 'ontwerpparameters'.

Van het 'Oude leren'

Aanbodsturing; consumeren van door anderen gevonden kennis in een door anderen bedachte volgorde

Onderwijzen in een klassikale benadering; alle leerlingen op het zelfde moment dezelfde leerstof

Van buiten leren in een één op één relatie met een bron van objectieve kennis; overdrachtsmodel

Standaardisering

De leraar is de expert, verteller en beoordelaar; de leerling is een passieve luisteraar die kennis reproduceert; weinig mogelijkheden voor interactie

Lineaire leerstofplanning; opdeling in deelvaardigheden en hapklare brokken

Leren voor de toets; de toets dient om de leraar te informeren of de leerling iets heeft geleerd om daarmee vervolgens tot *ranking* en selectie te kunnen overgaan.

Schoolse abstracties; leren is losgemaakt van de context; leren van feiten en geïsoleerde vaardigheden; weinig aansluitend op reeds aanwezige kennis en vaardigheden

Ordening in disciplines (vakken) en daarbinnen de structuur van het vak volgend

Beperkt aantal bronnen (de leraar en het boek)

Leren vindt alleen plaats op school; geen verbinding tussen het buitenschoolse en het binnenschoolse leren

Talenten van mensen

Ieder mens wordt geboren met een drietal basale talenten die voor leren en ontwikkeling van belang zijn. Dat zijn nieuwsgierigheid, overgave en bewustzijn. Leren gebeurt van nature. Daar zorgen deze drie aangeboren talenten voor. Opvoeden en onderwijzen zijn dienstbaar aan het tot ontplooiing brengen van deze talenten.

Nieuwsgierigheid brengt ons er toe om op verkenning te gaan, te experimenteren en daardoor ervaringen op te doen die min of meer ordelijk worden opgestapeld in ons geheugen. Bij die nieuwsgierigheid worden alle zintuigen ingezet: zien, horen, ruiken, tasten en proeven. Het verkennen en waarnemen van de omgeving is de basis voor interactie.

Een tweede talent, *overgave*, is voor het leren zeker zo belangrijk. Overgave is de crux van de spelende mens. Het gaat dan niet alleen om overgave in het spel (sport, toneel, muziek), maar ook om aandachtig waarnemen, geconcentreerde oplettendheid en het vermogen je te verplaatsen in de ander. Overgave is de basis voor betrokkenheid. En betrokkenheid is een voorwaarde voor duurzaam leren.

Het derde basale talent waarmee mensen zijn uitgerust is (*zelf*)*bewustzijn*. Het is ook een typisch menselijk talent: het talent om zich bewust te zijn van zichzelf, van het eigen bestaan en handelen en van de implicaties daarvan. Het ligt aan de basis van de morele ontwik-

keling, maar heeft ook betrekking op het ontwikkelen van het vermogen om eigen keuzes te maken in het opzoeken van leerervaringen en het aangaan van relaties. Zelfbewust-zijn is een meta-talent: het is een talent dat de ontwikkeling van beide andere talenten kan reguleren. Het kan sturing geven aan het leren en het spelen. Bewustzijn is daarmee niet alleen reflexief, maar ook pro-actief. Het stuurt de nieuwsgierigheid en zoekt de uitdaging.

Deze drie basale talenten vormen het uitgangspunt van ons denkraam voor het ontwerpen en ontwikkelen van onderwijsleerarrangementen. Zo'n arrangement moet in een zekere balans alle drie talenten aanspreken.

Kenmerken van arrangementen

In een arrangement wordt ingespeeld op de drie genoemde talenten. Een arrangement weerspiegelt in zekere zin de talenten. Daartoe moet zo'n rijke leeromgeving bepaalde, van die talenten af te leiden kenmerken hebben. Bij nieuwsgierigheid hoort uitdaging; bij overgave vertrouwen en bij bewustzijn past reflectie.

Uitdaging verwijst naar het inspelen op het voor leren en ontwikkeling zo belangrijke proces van motiveren van leerlingen. Met uitdaging wordt ingespeeld op belangstelling, eerder opgedane ervaringen en de naaste zone van ontwikkeling. Uitdaging vraagt om variëteit en maatwerk.

Het bieden van *vertrouwen* speelt in op het talent van overgave. Het vertrouwen hebben in het ontwikkelingspotentieel van kinderen leidt tot vertrouwen in eigen kunnen.

Een derde kenmerk van een goed onderwijsarrangement is dat het de gelegenheid moet bieden tot *reflectie*. Reflectie kan verschillende vormen aannemen; meer impliciet of meer expliciet. Dat hangt af van de leeftijd en van aard van de leeractiviteiten. Bij jonge kinderen kan het vertellen van verhalen (sprookjes, fabels) de werking hebben van een impliciete reflectie op de eigen belevingen. Door reflectie wordt het bewustzijn gevoed en kunnen zich geleidelijk aan mentale modellen vormen van de wereld om ons heen. Reflectie biedt de mogelijkheid om geleidelijk aan meer sturing te geven aan het eigen handelen en aan het eigen leerproces.

Werking van arrangementen

Door het bieden van een uitdagende leeromgeving, met het nodige vertrouwen in de ontwikkeling van kinderen en momenten van reflectie op het eigen leeren ontwikkelingsproces, treedt er een werking op. In zo'n leeromgeving wordt het verlangen tot leren georganiseerd, wordt de veiligheid geboden om zich over te geven aan uitdagende taken en kan elke leerling zin en betekenis geven aan waar hij of zij mee bezig is. Het inrichten van een rijke leeromgeving is niet anders

naar het 'Nieuwe leren'

Vraagsturing; actief construeren van kennis, voortbouwend op aanwezige kennis en denkschema's

Leren in gevarieerde arrangementen en met een variëteit van sturingsmogelijkheden naar inhoud, vorm en tijdstip.

Van binnen leren in een voortdurende interactie binnen een gegeven sociale en culturele context; subjectieve kennis; meta-cognitieve vaardigheden (leren leren) om het eigen leerproces te reguleren

Maatwerk

De leraar is ook coach en begeleider; de lerende is actief en construeert zelf kennis; kleinschalige leeromgeving met veel interactie

Circulair leerstofaanbod; duurzaam, flexibel, functioneel geïntegreerd en betekenisvol

Toetsen wat er geleerd is; de toets dient vooral om leerling en leraar te informeren over het leerproces om op basis daarvan vervolgens het arrangement eventueel te verrijken

Authentieke contexten; situatiegebonden leren; verwerven van competenties voortbouwend op reeds aanwezige en elders verworven competenties

Ordening naar problemen en belangstellingsgebieden; het begrijpen van de structuur van het vak is zelf een deel van de inhoud

Een rijke variatie aan leerbronnen en hulpmiddelen (onder andere ICT)

Leren vindt de hele dag door plaats; het leren op school en het leren daarbuiten zijn verbonden, vervlochten en gestapeld

Het oude leren

dan 'het organiseren van het *verlangen*'. Het roept het verlangen op naar meer en speelt daarmee in op de naaste zone van ontwikkeling. Maar een leeromgeving moet ook *veiligheid* bieden. Zonder veiligheid vertragen leer- en ontwikkelingsprocessen. Die veiligheid moet in onderwijs en opvoeding komen van volwassenen en verantwoordelijken. Een onveilige hechting in vroege leeftijdsfasen werkt met een grote impact door op de ontwikkeling van het vermogen om zich later over te geven in relaties met anderen of om met toewijding op

Koppeling aan basisbehoeften

Uit de motivatietheorie komt de gedachte dat ieder mens een drietal psychologische basisbehoeften heeft: de behoefte aan competentie, relatie en autonomie. Deze behoeften sluiten aan op en komen voort uit de drie basistalenten waarmee we worden geboren. *Competentie* verwijst naar de behoefte van mensen om iets te presteren, iets te kunnen, ergens goed in te zijn en dat ook te laten zien. Vanuit hun nieuwsgierigheid willen ze handelend optreden naar wat hen uitdaagt in de omgeving. Ze willen iets 'bemeesteren' en door imitatie en oefening zaken onder de knie krijgen.

Relatie verwijst naar de behoefte om de ander te ontmoeten en in het aangezicht van die ander zichzelf te ontdekken. De mens bestaat alleen in relatie tot de ander. Geen prestatie zonder relatie. Het opbouwen en ontwikkelen van een relatie vraagt om vertrouwen en veiligheid. *Autonomie* verwijst naar de behoefte van mensen aan een zekere eigenheid, onafhankelijkheid en speelruimte. Mensen willen greep krijgen op hun eigen situatie en sturing geven aan het eigen leven. Ze willen het zelf kunnen. Dat veronderstelt dat er ruimte is en dat er keuzemogelijkheden zijn. Een onderwijsarrangement moet zo zijn ingericht dat het tegemoet komt aan deze drie psychologische basisbehoeften.

Autonomie

Relatie **behoeften** Competentie

Soorten activiteiten

Een onderwijsarrangement krijgt zijn werking door de activiteiten die er door leerlingen worden uitgevoerd. Die activiteiten moeten gevarieerd zijn en qua aard een goede balans vertonen tussen de eerder genoemde kenmerken. Dat betekent dat het activiteiten zijn waarin leerlingen zelf actief *handelend bezig* zijn, ze met elkaar samenwerken (coöperatief) en dat er voldoende feedback wordt gegeven over de voortgang.

'Leren door te doen' is een klassiek pedagogisch beginsel. Door zelf actief op te zoeken, na te doen, uit te proberen, te oefenen en te verwerken, wordt er geleerd.

Dat doe je het liefst niet alleen, maar samen met anderen. In *spel en ontmoeting* is er de gelegenheid om dat samenwerken te leren. Met elkaar kunnen spelen gaat vooraf aan, of lijkt een conditie voor het met elkaar leren.

Tot slot is het geven en ontvangen van *feedback* een belangrijke activiteit om leren en ontwikkelen te reguleren. Feedback leidt tot reflectie en het zoeken naar zin en betekenis. Het kunnen omgaan met feedback is een basisvaardigheid voor het ontwikkelen van het vermogen om zelf sturing te kunnen geven aan het eigen leren. Het helpt bij het ontwikkelen van

Aan de drie psychologische basisbehoeften komt het onderwijsarrangement tegemoet

te gaan in het werk. Tot slot moet de werking van een onderwijsarrangement ook zijn dat het ruimte biedt om *zin en betekenis* te geven aan taken, ervaringen en waarnemingen. Die betekenisgeving leidt tot het verder ontwikkelen en aanpassen van de aanwezige mentale modellen. En die sturen vervolgens weer het handelen. Ook hier is er weer een driehoeksrelatie tussen de elementen die werking geven aan een leerarrangement.

Zin en betekenis

Veiligheid **werking** Verlangen

metacognitieve vaardigheden ('leren leren'). Ook deze drie soorten van activiteiten moeten in een goed werkend onderwijsarrangement in balans met elkaar aanwezig zijn.

Resultaten

Een goed werkend onderwijsleerarrangement levert ten slotte een aantal resultaten op. Gestapelde leerervaringen leiden tot de *bekwaamheden* die nodig zijn om arbeid te kunnen verrichten en werk af te leveren. Door actief te handelen en te oefenen bouw je die competenties op.

Gestapelde relationele ervaringen leiden tot het vermogen om *betrokkenheid* te tonen naar jezelf, naar de taken waarvoor je je gesteld ziet en naar je medemens. Betrokkenheid is een basiscompetentie die wordt verworven door het ervaren van vertrouwen, het kunnen maken van fouten in een veilige omgeving en de ervaring van jezelf in de ontmoeting met de ander. Waar geen betrokkenheid kan worden opgebracht, wordt niet echt geleerd. Effectieve leertijd wordt in hoge mate bepaald door het actief betrokken zijn op leertaken.

Gestapelde feedback is de input voor het ontwikkelen van het vermogen tot *zelfsturing*. Door reflectie op ervaringen wordt zin en betekenis gegeven aan het handelen en dat leidt tot een set van waarden en normen (mentale modellen) die sturing kunnen geven aan het leren, de ontwikkeling en het leven. Ook hier tekent zich een driehoek af van resultaatsgebieden: een volwassene die bewust, bekwaam en betrokken in het leven staat.

Samenhang

Met deze zes maal drie met elkaar samenhangende 'parameters' voor het ontwerpen van een rijke leeromgeving, kunnen we een verbinding leggen tussen de maatschappelijke en wetenschappelijke basis van het nieuwe leren en de praktijk van het onderwijs. In het schema staan ze nog eens een keer op een andere manier bij elkaar.

EEN NIEUW ONTWERP?

Het nieuwe leren vraagt dus een vrij ingrijpende omslag in het denken en vraagt vertrouwde kennis en opvattingen los te laten. Het betekent ook dat jarenlang opgebouwde routine aan betekenis verliest en voor velen in het onderwijs is dat moeilijk te verteren of te realiseren. Ten slotte moet de school doordraaien en de eisen van examen en inspectie en allerlei cijfermatige vergelijkingen maken dat alleen maar dwingender.

Sommigen kiezen ervoor de bestaande praktijk dan maar geheel achter zich te laten en helemaal opnieuw te beginnen. Zulke scholen baseren zich dan op een herontwerp van de school, de aard van het leren en de rollen van onderwijspersoneel. Slash21, UniC en 'De

Talenten:	Bewustzijn	Overgave	Nieuwsgierigheid
Arrangement: Kenmerken	Reflectie	Vertrouwen	Uitdaging
Arrangement: Werking	Zin en betekenis	Veiligheid	Verlangen
Arrangement: Behoeften	Autonomie	Relatie	Competentie
Arrangement: Activiteiten	Feedback	Spel en ontmoeting	Handelen en oefenen
Arrangement: Resultaten	Zelfsturing	Betrokkenheid	Ervaring; competenties

nieuwste school' in het voortgezet onderwijs en Wittering.nl, De Bras en Grasrijk in het primair onderwijs zijn bekende voorbeelden geworden. Voor de meesten is dat echter niet weggelegd. Toch valt er ook binne bestaande kaders het nodige te doen. Dat begint met het zo compact en effectief mogelijk uitvoeren van bestaande routines. En vervolgens de energie die daarvoor vrijkomt gericht in te zetten voor experimenten, die ervaring genereren op de gebieden die voor het nieuwe leren en de nieuwe leraar van belang zijn. Op veel plaatsen gebeurt dat en in diverse netwerken worden er al volop ervaringen uitgewisseld.

De auteurs bekleeden samen het lectoraat 'Het Nieuwe Leren en Nieuwe Leerarrangementen' bij de Pabo's van de Fontys Hogescholen.

Informatie

www.talent4leren.nl
www.fontys.nl/talent4leren

Literatuur

- Aalst, Hans F. van (2001): 'Van marktwerking in het onderwijs naar leren in de markt: naar microkeuzen en netwerkleren.' In: Dyck, M. van (red.). *Onderwijs in de markt*. p. 313-336. Den Haag, Onderwijsraad.
- Gerrits, J. (2004). *De school op de schop. Het nieuwe leren*. 's-Hertogenbosch, KPC Groep.
- Hiemstra, J. (2003). Het nieuwe leren. Talenten van kinderen en leerkrachten tot hun recht laten komen. *JSW* 87(2002-2003), nr. 10 (juni), pag. 18-20.
- Kok, J. (2003). *Talenten transformeren*. Over het nieuwe leren en nieuwe leerarrangementen. Eindhoven, Fontys Hogescholen.
- Onderwijsraad (2003). *Leren in een kennissamenleving. Verkenning*. Den Haag, Onderwijsraad.
- Stevens, L. (2002) *Zin in leren*. Apeldoorn, Garant.
- Vijlder, F.J. de (2002). Leren organiseren. In: *Schoolagenda 2010. Deel 2 - Essays*. Den Haag, AWT/Commissie van Overleg Sectorraden.